

Јасмина Петровић

Београд, Народна библиотека Србије

УДК 027.52(497.11)(091)

БИБЛИОТЕКА ГРАДА БЕОГРАДА

„Градови су као и људи – једни привлаче, други одбијају. Београд је својом историјом од најстаријих времена до данас, својом великом улогом у целом нашем XIX веку, као и данашњом и будућом улогом у читавом културном и социјалном животу Југославије – привлачио и привлачи на себе општу пажњу, дубоку симпатију и љубав. Света је свака његова успомена, света је дужност сарађивати на изградњи и даљем развоју његовог духовног лика.“

(Са програма освећења Општинске библиотеке и Музеја 11. јануара 1931. године)

Оснивање Библиотеке града Београда

Потреба оснивања Библиотеке града Београда и Музеја осећала се још крајем XIX и почетком XX века. Званични акт о оснивању Библиотеке града Београда донет је 4. октобра 1928. године. Прва јавна библиотека у Београду основана је са задатком да служи комуналној науци, и да, у исто време, као јавна буде доступна целокупном грађанству. Систематски рад на уређењу и организацији градске библиотеке започет је у јуну 1929. године и поверен њеном првом библиотекару др Марији Илић-Агаповој. Она је одмах отпочела са систематским прикупљањем и сређивањем фонда књига, инвентарисањем, као и утврђивањем Правила Библиотеке. У фонду Београдске Општинске библиотеке крајем 1929. године било је 5.000 библиотечких јединица. Библиотека није могла бити отворена за ширу јавност све до пред крај 1930. године, јер су просторије у главној општинској згради у Узун Мирковој 1, у којима се у то време налазила (заједно са Градским музејем), биле сасвим неподесне. Почети рада Библиотеке града Београда

Свечано освећење и отварање Библиотеке и Музеја Општине града Београда објављено је 11. јануара 1931. године у улици Краља Петра број 26. Овом приликом отворене су две читаонице, за одрасле и за децу, једна поред друге, међусобно повезане, али су обе имале засебне улазе.

Рад дечје читаонице започео је одмах након освећења, упоредо с радом читаонице за одрасле читаоце. Дечја читаоница, која је имала 300 књига, прва је јавна дечија библиотека у нашој земљи. У њој је тада била приређена изложба књига на којој су се истицале дечије књиге и дела изложена у одељку под називом „Београд“, где су биле књиге о Београду. Од самог почетка рада Библиотеке града Београда посебна пажња је била посвећена раду са децом и омладином, о чему је исцрпно писала и што је непрестано истицала др Марија Илић-Агапова. Као главна активна форма рада у раду са децом заведена су „Дечија села“, која обухватају часове прича, музички и филмски део.

Новоосноване читаонице постепено су се испуњавале, прво одраслим читаоцима, а касније децом. Коришћење књига било је бесплатно, а за књиге које су се изнајмљивале изван Библиотеке плаћала се кауција у висини од 50 динара, која се враћала када је читалац враћао чланску легитимацију. У првој години њеног рада у Библиотеку се уписало 1.209 одраслих и 629 деце. Од самог почетка набавна политика усклађивана је са потребама читалаца. Најзаступљеније су биле лепа књижевност и социјалне науке, а затим су долазиле географија, филозофија, историја, уметност, религија, примењене науке, часописи и дневни листови. Од дечјих књига највећу групу сачињавале су домаћа оригинална и преводна књижевност, али је

било и књига на страним језицима. Све су се књиге дечје библиотеке делиле у 4 основне групе – приручна дела, књижевност, уџбеници, књиге о дечјој литератури. Библиотека је крајем 1931. имала 7.195 књига, сређених према децималној класификацији, а имала је и два каталога, алфаветски и систематски (први стручни каталог у земљи).

Године 1932. одобрен је први званични Правилник о циљу, унутрашњем уређењу, надлежности и пословању Одељка Библиотеке и Музеја Општине града Београда. У Правилник су унете све идеје и стручне библиотекарске дефиниције др Марије Илић-Агапове. Њиме су Библиотека и Музеј добили статус засебног одељења у Општини и свој печат са државним грбом Општине. Крајем 1932. године Библиотека и Музеј су пресељени у Косовску улицу 39, а отворени су 11. јануара 1933. године. Библиотека је добила за смештај својих фондова и свој рад: читаоницу за одрасле читаоце с читаоницом дневних листова и часописа, дечју читаоницу, магацин књига, канцеларију у којој је вршен упис нових чланова, израду каталога, вођење инвентара и кабинет управника. Приручна литература је била издвојена из општег фонда и смештена у специјалне ормане који су се налазили у читаоници, као и музичка библиотека (основана 1930), у којој су се крајем 1934. године налазила 502 музичка дела. Такође је била издвојена и Завичајна збирка, која се у почетку звала Научна библиотека о Београду, у којој су прикупљене публикације, листови и рукописи, и веома ретке старе књиге које могу послужити за проучавање прошлости Београда.

Библиотека града Београда 1933. године је својим свеукупним радом стекла завидно место међу библиотекама у Београду. Посебна пажња је била посвећена стручном усавршавању кадра. Организовано стручно образовање библиотечног кадра код нас поникло је у Библиотеци и Музеју града Београда 1934, када је др Марија Илић-Агапова организовала први библиотекарски курс Библиотеке Општине града Београда. Циљ тог курса је био да се што више делује на „дечју љубав према књизи и стручно образују библиотечки радници“, а о стручним библиотекарским проблемима држала је предавања др Марија Илић-Агапова.

Библиотека града Београда је од самог почетка имала проблем смештаја фонда, па се настојало пронаћи најадекватније решење. Због тога је Општина 1935. године за Библиотеку и Музеј откупила зграду у улици Књегине Љубице бр. 1 (сада Змај Јовина бр. 1), зграду која је тада одговарала својој намени како простором тако и унутрашњим распоредом. Зграда је брзо оспособљена за уселјавање, које је обављено у априлу, а освештена је и отворена 26. маја 1935. године.

Изложбе књига и приредбе академија у Библиотеци и Музеју биле су значајни културни догађаји у Београду, које су многи радо посећивали. Зато су у оквиру Библиотеке града Београда биле приређиване сталне и повремене изложбе књига. Прва таква изложба приређена је приликом отварања Библиотеке и Музеја, и то у Дечјој читаоници. Обично је приређивана по једна велика годишња изложба књига, часописа и новина, с циљем да се читаоцима презентују нови наслови који су прибављени путем куповине или кроз поклоне. Сходно томе, Културни одбор Општине је 1937. године донео одлуку да се у Библиотеци и Музеју два пута недељно држе предавања ради успостављања везе са грађанством.

Године 1940, Библиотека и Музеј достигли су свој највећи успех у дотадашњем раду. Иницијативом др Марије Илић-Агапове, Општина је, поводом своје стогодишњице, решила да оснује Градски културни дом у који би сместила само своје културне установе: Градску библиотеку за одрасле, Дечју и омладинску библиотеку, Градски музеј, Градску галерију слика и Земунски историјски архив. За Градски културни дом одређена је зграда у којој су се већ налазили Библиотека и Музеј, с тим што је због руинираности зграда морала бити рестаурирана. Радови на оправци зграде нису дуго трајали, па су културне установе убрзо пресељене и смештене у за њих одређене просторије. Градски културни дом је отворен 22. децембра 1940. године, а приликом отварања председник општине Јеврем Б. Томић је нагласио да пре тога у предграђима Београда и у Земуну нису постојале општинске библиотеке, одобривши да се у Земуну оснује прва и стална филијала Градске библиотеке.

Библиотека града Београда у току рата (1941-1945)

Немачко бомбардовање 1941. нанело је Библиотеци и Музеју непроцењиву културну и материјалну штету и онемогућило не само даљи развој него и нормалан рад. Од запаљивих бомби изгорео је кров на згради и последњи спрат, а остали спратови су општењени. Том

приликом уништено је 3.978, а општењено 2.708 књига. Оправка зграде од бомбардовања приведена је крају тек средином октобра 1941, па је Градски културни дом формално отворен 22. децембра исте године. Библиотека је у периоду од јуна 1941. до 1943. радила са прекидима, али је због несташице огрева прекидан рад у читаоницама. Према статистици вођеној у Библиотеци, од 12. јуна 1941. до 12. јуна 1942. забележен је изузетно велик број посета (било је 23. 828 посета и издато је 22.038 књига), што се објашњава чињеницом да су друге библиотеке биле затворене. Према податку који наводи Бранко Турђулов, дугогодишњи управник Библиотеке, године 1944. у Библиотеци је било 4.226 књига мање него 1941. године.

Ослобођење Београда затекло је Библиотеку у нереду и са знатним губицима у књигама и рукописима.

Кратак преглед развоја Библиотека града Београда после ослобођења

После ослобођења Библиотека почиње да ради са корисницима 18. јуна 1945. године. На крају те године Библиотека има у свом фонду 25. 019 књига и 2.400 уписаних чланова.

Библиотека је тада имала четири читаонице: за одрасле читаоце, за децу, за научне студије и за дневну штампу. Као посебно одељење у Библиотеци је тада постојала „уметничка библиотека“, са 540 свезака (највећим делом публикација на страним језицима) које се не износе из Библиотеке, већ се користе само у Библиотеци. Главни корисници ових публикација били су студенти историје уметности.

Преломна година у раду Библиотеке је 1950. година. У овој години преинвентарисан је књижни фонд Библиотеке, јер се по старом начину инвентарисања није могао утврдити тачан, већ само приближан број књига којима је Библиотека располагала. Том приликом уведене су и неке новине у унутрашњем раду и организацији посла, као што су отварање посебних инвентара за фонд дечије књиге, или уношење неких измена у децималну класификацију. Године 1950. Народни Одбор града Београда доноси „Правила о начину издавања књига и раду у Библиотеци“. Почетком следеће године Библиотека добија свој сопствени буџет и почиње самостално да располаже средствима која добија.

Године 1953. Народни Одбор града Београда преузео је Библиотеку Месног синдикалног већа, која се налазила у Немањиној улици бр. 28, и исту припојио Библиотеци града Београда, мада ће она и даље остати у својим просторијама и задржати карактер синдикалне библиотеке.

Са 1954. годином приступа се новој организацији рада у Библиотеци. Отварају се Одељење каталога, Одељење за издавање књига и Завичајно одељење као посебне организационе јединице, и постављају се руководиоци ових одељења. Одељење Београда, које је и до тада постојало, преуређено је и све књиге су сређене по формату. Отворено је још једно одељење – Одељење сувишака, које до тада није постојало у Библиотеци, и у које долазе све оне публикације које нису потребне Библиотеци или које Библиотека има у већем броју примерака. Народни Одбор града Београда донео је те године одлуку о преузимању Читаонице Централног већа Савеза синдиката Југославије, у улици Моше Пијаде бр. 12, и њеном припајању Библиотеци града Београда. Са Читаоницом, која сем новина и часописа има и око 2.000 књига, преузет је и целокупан инвентар. Интересовање грађана Београда за ову читаоницу било је огромно.

Година 1955. представља веома значајан период у раду и развоју Библиотеке. У овој години приступило се, између осталог, изради библиографије књига о Београду. Библиотека у овој години ради и издаје публикације на 4 места:

- у Одељењу за издавање књига, у ул. Змај Јовиној бр. 1.
- у Читаоници дневне штампе и часописа, у ул. Моше Пијаде бр. 12.
- у Градској синдикалној библиотеци, у ул. Немањиној бр. 28.
- у Одељењу дечјих књига, у ул. Змај Јовиној бр. 1.

Градска синдикална библиотека, коју је Библиотека града Београда преузела од Месног Синдикалног већа јануара 1954. године, издвојила се из Библиотеке крајем 1955. године и ушла у састав Радничког универзитета „Ђуро Салај“. За две године, колико је била у саставу Библиотеке града Београда, стручно је сређена, извршено је преинвентарисање књига, уведена децимална класификација, завршено сређивање каталога. Те године се при Библиотеци града Београда оснива Стручни центар за библиотеке београдског среза, у циљу

да се „све библиотеке убудуће повежу у једну мрежу на челу са Библиотеком града Београда“. То је зачетак матичности, чији континуитет Библиотека града Београда без прекида одржава до данас. Библиотечки центар је настојао да створи што ширу и јачу мрежу народних библиотека на целом ширем подручју града Београда. Поред отварања библиотека Центар се трудио да организује покретну библиотечку службу, да допринесе побољшању финансијских, материјалних и просторних услова рада народних библиотека, пружи стручна упутства за рад, ради на пропагирању читања и успостави, прошири и учврсти сарадњу са низом библиотека и библиотечких институција .

Библиотека града Београда је свој први Статут добила 1956. године, као основни нормативни акт на бази кога је извршена унутрашња реорганизација установе. У складу с његовим одредбама формиран је Савет Библиотеке. Каталог књига о ликовној уметности је прва послератна публикација Библиотеке града Београда која је информисала читаоце о књигама из ове области које Библиотека има у свом фонду.

Године 1957. отворена је нова Дечија библиотека „Невен“, која је била замишљена као студијски центар за проучавање дечје литературе и била је смештена у новој згради Дома синдиката на Тргу Маркса и Енгелса. Најважнији и најобимнији рад Библиотеке града Београда у 1957. години био је ревизија целокупног књижног фонда, сем фонда књига за децу, а то је уједно била и прва потпуна и детаљна ревизија после Ослобођења. Библиотечки центар престаје са радом крајем 1959. године као посебна институција, и од тада наставља свој рад као једна од унутрашњих организационих јединица Библиотеке града Београда, под именом Одељење за унапређење библиотечке делатности, касније, од 1961. године названо Одељење матичне службе.

Година 1960. представља преломну годину у раду Библиотеке. У жељи да се послови матичне библиотеке за подручје Београда развијају у пуној сарадњи и сагласности са општинским библиотекама, основан је стручни колегијум – као координациона тело популарних библиотека – који сачињавају управници свих народних библиотека, укључујући и Библиотеку града Београда. Решењем Народног Одбора града Београда од 24. марта 1961. године Библиотека је одређена за матичну библиотеку за подручје Београда. Библиотека од тог тренутка са много полета и амбиција приступа извршавању матичних функција. У циљу постављања стручних библиотечких послова на савременију основу и стварања бољих услова за услуживање читалаца и смештај књига, Библиотека је отпочела октобра 1961. године пресигнирање општег књижног фонда. По завршетку тог обимног посла прешло се са дотадашњег смештаја фонда по децималној класификацији на смештај по *numerus currens*-и, који Библиотека и данас има, а половином 1969. године Библиотека је увела слободан приступ новим и актуелним књигама у општем позајмном одељењу, изградивши полице за њихов смештај на међуспрату своје зграде у Змај Јовиној улици.

Од 1969. године Библиотека града Београда је, заједно са Музејом града Београда, почела да организује књижевне вечери у Манаковој кући, и ти сусрети у овом старом и атрактивном здању заузимали су значајно место у културном животу Београда.

Током 1970. године Библиотека је преселила фонд периодичних публикација из просторија магацина књига у улици Змај Јовиној бр. 1 на галерију у Читаоницу штампе, у улици Моше Пијаде бр. 12, где је свечано отворено Одељење периодике, приручника и књига из ликовних уметности. Фонд приручника и фонд књига из ликовних уметности, који се налазио у Читаоници Библиотеке у Змај Јовиној, пресељен је у улицу Моше Пијаде, чиме је омогућено проширење простора за смештај новонабављених публикација Општег фонда.

Библиотека града Београда је била покретач и иницијатор многих акција на пољу унапређења и развоја библиотечке делатности. Тако је у сарадњи са Београдском заједницом културе и заједницом матичних библиотека Београда израдила „Предлог интеграције матичних библиотека у Београду“, у коме се предлаже повезивање општинских библиотека са Библиотеком града Београда у јединствену радну организацију. „Предлог интеграције матичних библиотека Београда“ је усвојен 1973. године и од тада је Библиотека града Београда имала боље резултате у раду на ширењу читалачке културе.

На основу свог књижног фонда Библиотека је 1974. године објавила први том „Грађе за библиографију југословенске и стране књиге о Београду“. Ова грађа обухвата 5.840 библиографских јединица и све књиге о Београду које је Библиотека набавила од свог постанка до тада. Грађа за библиографију књига о Београду је код нас први покушај овакве врсте, пре

тога постојала су три скромна прилога библиографији о Београду (два су објављена у „Годишњаку града Београда и један у издању Библиотеке „Ђорђе Јовановић“) који садрже само најпознатија дела, и који, ни обимом ни саставом, не могу да послуже стручњацима.

Извршни савет Скупштине града Београда септембра 1975. године доноси решење да се Библиотеци града Београда додели на коришћење, без накнаде, зграда хотела „Српска круна“ у Кнез Михајловој 56, где је после рата до 1973. године била смештена Народна библиотека Србије. Библиотека од тада посвећује посебну пажњу изради каталога за све своје фондове. У Одељењу за попуњавање фондова, класификацију и каталогизацију воде се следећи заједнички каталози : централни матични за нашу књигу, централни матични за страну књигу, стручни, топографски и насловни каталог. За фонд периодике, који је до 1971. године био у склопу општег фонда књига, постојали су само азбучни и топографски каталози, међутим отварањем Одељења периодике формира се хронолошки каталог као корисно информативно средство за читаоце. На захтев читалаца, који се све више интересују за одређене предмете из часописа, Библиотека је 1972. године приступила изради предметног каталога. Године 1973. почела је израда аналитичког каталога чланака из часописа за период до 1945. године. Израда каталога репродукција отпочела је у другој половини 1974. године, а извори за каталог рецензија су били 160 важнијих југословенских листова и часописа и 120 часописа. Важна информативна средства у раду на проучавању историје Београда су предметни каталог чланака о Београду, каталог фотографија Београда и личности Београда, који су се израђивали у Одељењу Београда, односно у Завичајном одељењу. Као погодно информативно средство у раду са читаоцима коришћени су билтени који су се редовно издавали. „Билтен набављених књига, приказа нових књига у часописима и новинама“, који излази од 1965. године, и „Билтен одабраних књига за децу“ који излази од 1971. године, а који је Библиотека града Београда слала матичним народним библиотекама у општинама. Један од сталних видова активности Библиотеке на ширењу културе и образовања су изложбе које се организују за одрасле и за децу. Од 1975. године принцип заједничког чланства поново је спроведен у свим народним библиотекама и у Библиотеци града Београда.

Од свог оснивања Библиотека града Београда је развијала издавачку делатност као једну од својих значајнијих делатности. У својој првобитној програмској оријентацији издавачка делатност се ослања на грађу из историјске и културне прошлости Београда. Прва значајна публикација је „Илустрована историја Београда“, Марије Илић-Агапове. У послератном периоду Библиотека је наставила са издавачком делатношћу. Тако се 1967. године појављује публикација „Београд у 19. веку“, а затим, 1974. године, „Грађа за библиографију југословенске и стране књиге о Београду“. Крајем 1977. године дотадашњи двомесечни Билтен приновљених публикација почиње да се издаје као тромесечна Библиографија приновљених публикација. Она даје потпун преглед прилива публикација у књижне фондове Библиотеке, према областима. Поред библиографског описа и сигнатуре дат је и потпун УДК број. На овај начин се у народним библиотекама Београда омогућава уједначен рад на пословима каталогизације и класификације књига, јер је Библиографија намењена како корисницима фондова Библиотеке града Београда, тако и библиотечким радницима. Грађа за библиографију југословенске и стране књиге о Београду, књ. 1, обухватила је књиге које је Библиотека имала у свом Завичајном одељењу – до краја 1969. године.

Године 1981. је отворено Београдско читалиште, у сарадњи са ИРО „Народна књига“, у адаптираној дворивној згради у Змај Јовиној улици бр. 1. Рад Београдског читалишта се састојао у јединственој набавци, обради и класификацији библиотечког материјала за Удружене библиотеке Београда и школске библиотеке, затим у информативно-пропагандној делатности Библиотеке града Београда, која се односила и на све позајмне библиотеке Београда и, на крају, у књижевним, ликовним и музичким културним програмима у Библиотеци града Београда.

Радови на реконструкцији и адаптацији зграде у Кнез Михајловој 56 отпочели су 1983, а окончани су 1986. године када је Библиотека града Београда пресељена у реконструисану и адаптирану зграду, где се и данас налази.

Почетци примене рачунарске технике у Библиотеци града Београда

Почеци примене рачунарске технике у Библиотеци града Београда почињу 1987. године, када су се употребљавали рачунари базирани на XENIX оперативном систему. Године 1987. отпочео је са радом рачунски програм BIBLIS за рачунарску обраду података, а он је 1991. године замењен новим програмом LIBNET на коме се и данас ради. Целу инжењеринг опрему – и апликативно решење библиотечког пословања под именом LIBNET, урадила је ОСА рачунарска инжењеринг заједно са Библиотеком града. Програмски пакет LIBNET за библиотечко пословање рађен је у програмском језику CLIPER и састоји се од: каталогизације, инвентарисања, класификације, циркулације, штампања разних извештаја, шифрарника за све области, претраживања књижног фонда намењеног читаоцима, задуживања, раздуживања, опомена, штампања извештаја дневно уписаних чланова, приказа статистика уписаних чланова и слања порука међу корисницима система. Програмски пакет и умрежени РС рачунари довели су до побољшања квалитета и брзине рада. Постојећа технолошка и програмска основа информационог система Библиотеке града Београда значајна су подлога за даљи развој библиотечко-информативног система Србије.

При Читаоници стручне и приручне литературе 1997. године почела је са радом Интернет читаоница. Она својим корисницима пружа могућност коришћења Интернета.

Организационе јединице Библиотеке града Београда

Организација мреже народних библиотека на подручју Београда је специфична. Прихватањем Самоуправног споразума о удруживању у Библиотеку града Београда, почетком 1989. године 13 општинских народних библиотека (Библиотека „Петар Кочић“ Врачар; Библиотека „Исидора Секулић“ Савски венац; Библиотека „Ђорђе Јовановић“ Стари град; Библиотека „Доситеј Обрадовић“ Вождовац; Библиотека „Свети Сава“ Земун; Библиотека „Вук Караџић“ Звездара; Библиотека „Миодраг Булатовић“ Раковица; Библиотека „Вук Караџић“ Нови Београд; Библиотека „Лаза Костић“ Чукарица; Библиотека „Јован Дучић“ Барајево; Библиотека „Илија Гарашанин“ Гроцка; Библиотека „Деспот Стефан Лазаревић“ Младеновац и Библиотека „Милован Видаковић“ Сопот) изгубиле су статус радних организација од посебног друштвеног интереса и постале организационе јединице Библиотеке града Београда. Изузетак су три београдске општине (Лазаревац, Обреновац и Палилула) које нису приступиле поменутој систему, па после усаглашавања организације са Законом о јавним службама, од 1991. године имају статус самосталних јавних установа. Свака од удружених општинских библиотека има своје специфичности које су наслеђене из периода када су ове библиотеке биле самосталне јединице. То се огледа у величини и структури фондова (фондови су формиран на основу потреба читалачке популације), у броју огранака и у броју и квалитету стручног кадра.

Укупан фонд Библиотеке града Београда (обједињени фондови 13 општинских библиотека) износи око 2.000 000 књига и око 1.200 наслова периодике, смештених на око 13.100^{м²} корисног простора. Подаци из 2001. године показују да су се у Библиотеку учланила 62.583 члана, који су позајмили просечно по 24 књиге. Остварен је и велики број програма (1.564 програма) који укључују промоцију књига за одрасле и за децу, изложбе и музичке програме.

Организација одељења и служби Библиотеке града Београда данас

У Библиотеци града Београда данас раде следећа стручна одељења:

- Одељење за анализу, попуњавање фондова и пласман књига,
- Одељење за унапређење, развој и надзор библиотечке делатности,
- Одељење за обраду књижног фонда и библиографска истраживања,
- Одељење за рад са корисницима,
- Завичајно одељење,
- Одељење периодике,
- Одељење уметности,
- Дечје одељење,

- Служба за културно-образовне програме, маркетинг и издавачку делатност, као и Служба за информатичку подршку.

Од заједничких служби на небиблиотечким пословима Библиотека има:

Службу за правне, кадровске и опште послове, Службу рачуноводства и Службу одржавања. Библиотека има и књиговезницу. Организационе јединице Библиотеке града Београда су и 13 општинских народних библиотека.

Одељење за анализу, попуњавање фондова и пласман књига

У оквиру овог одељења се врши набавка књига и друге библиотечке грађе за све фондове Библиотеке, као и координирана набавка за библиотеке на територији општине града Београда – организационе јединице Библиотеке града Београда. Монографске публикације Библиотека набавља куповином и поклоном, а серијске публикације куповином, поклоном, претплатом и разменом. Ово одељење резултате свога рада приказује путем података из Групних инвентара о набавци (Групни инвентар по начину набавке и Групни инвентар по фондовима).

Библиотека своју набавку врши преко Београдског читалишта. Читалиште поред куповине за Библиотеку учествује у заједничкој набавци за Удружене библиотеке Београда, учествује у раду градске и библиотечке комисије за откуп, дистрибуира откуп Градске скупштине, продаје и размењује издања Библиотеке, сарађује са издавачима и врши дистрибуцију фонда сувишака.

У 2001. години Библиотека града Београда и библиотеке у њеном саставу набавиле су 46.853 примерака монографских публикација¹⁾.

Анализом структуре приновљеног фонда по облицима набавке књига може се закључити да су поклони и даље претежни део набавке, а на куповину отпада око трећина укупне набавке (разлози леже у недовољним средствима за куповину књига).

Библиотека града Београда одређени број књига добија од приватних дародаваца, издавача и аутора на поклон, али и путем промоција и маркетинга.

Из података о односу буџетских средстава обезбеђених за куповину књига, и сопствених средстава Библиотеке за исте намене (из буџета – 32,87% , сопственим средствима 67,13%) види се да Скупштина града Београда Библиотеци не обезбеђује средства за куповину књига која одговарају обиму сагласном потребама корисника библиотечких услуга и стандардима за народне библиотеке.

Поклон, као облик набавке, доминира у структури набавке Библиотеке града Београда, али он не може да надокнади недостатак куповине као стандардног и оптималног облика набавке.

Највећи број набављених књига одлази у општи фонд, што износи знатно више од половине укупне набавке. Анализом набавке по УДК може се закључити да су књиге које су ушле у фонд Библиотеке у погледу припадности одређеним струкама разноврсне и углавном сразмерне, али је ипак најзаступљенија група 8 (белетристика). Некњижни библиотечки материјал (видео касете и компакт дискови) се још увек не инвентаришу, што значи да нису ушли у укупан број приновљених публикација и, самим тим, се не могу дати корисницима на употребу. Набавка периодике преко одељења састоји се у пријему и дистрибуцији.

Крајем 2000. године Библиотека града Београда је имала фонд од 492.000 публикација (општи фонд 350.000, завичајни фонд 25.000 публикација, фонд уметности 10.000, фонд књига за децу 10.000 публикација, фонд периодике 25.000 укоричених серијских публикација).

Одељење за унапређење, развој и надзор библиотечке делатности Библиотеке града Београда остварује матичне функције у складу са Законом о библиотечкој делатности. Матичне функције Библиотека остварује на подручју града Београда. Библиотека града Београда је одређена за матичну библиотеку за подручје града Београда, тј. за општине: Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Лазаревац, Младеновац, Нови Београд, Обреновац, Палилула, Раковица, Савски венац, Сопот, Стари град и Чукарица, на основу Решења министра културе Србије („Службени гласник РС“, бр. 46794), донетом на основу става 2 члана 27. Закона о библиотечкој делатности). Библиотека матичне функције на наведеном подручју остварује сагласно члану II, став 1, наведеног решења министра културе, у мрежи народних, месних, школских и специјалних библиотека. Ово одељење обавља следеће

послове: обавља надзор над стручним радом, врши упис библиотека у регистар Библиотеке града Београда²⁾, пружа стручну помоћ библиотекама, стара се о усавршавању библиотечких кадрова и проучава стање и потребе у библиотечној делатности, врши анкетно прикупљање података за МБС базу, организује и спроводи послове везане за прикупљање и обраду података за Годишњи извештај о раду Библиотеке града Београда и њене мреже, за Годишњи програм рада итд.

Одељење за обраду књижног фонда и библиографска истраживања функционише кроз Одељење ауторског каталога, Одељење предметног каталога и Одељење стручног каталога. Обрађивачи књига из овог одељења врше обраду не само приновљених књига, већ и књига које се налазе у фонду а прошле су ревизију, али је за њих унет минимум података па се накнадно предметно обрађују и класификују. Ово одељење пружа стручну помоћ свим библиотекама у мрежи и припрема се за нови програм који ће се темељити на UNIMARC формату.

Све библиотеке у мрежи воде лисне каталоге, сем Библиотеке града Београда која формира електронски каталог. Фонд монографских публикација Библиотеке представљен је и доступан корисницима на лисном и електронском медију.

Лисни алфабетски каталог (јавни и интерни) обједињује најопсежнији део књижног фонда Библиотеке – монографске публикације које улазе у састав општег фонда, београдике, Дечјег одељења, Одељења уметности и референсне збирке. Главни лисни алфабетски каталог који пружа информације о фонду подељен је на: каталог југословенске књиге, каталог књига на страним језицима и насловни каталог књига. Јединствена одредница је латинична, а у погледу опсега података израђује се скраћени каталошки запис неуједначеног обима.

Електронски каталог Библиотеке садржи око 130.000 записа текуће издавачке продукције и ретроспективног уноса који се одвија упоредо са ревизијом фонда. Записи су креирани у програму BISIS (верзија 3.0) и генерално су усклађени са подскупом елемената у UNIMARC формату.

Одељење предметног каталога је оформљено 1982. године и та година је уједно и година када је настао лисни предметни каталог. Лисни предметни и стручни каталог је затворен 1990. године са 12.953 библиографских описа. У међувремену је започета аутоматизација библиотечног пословања. До 1996. године предметно се класификовала само грађа из области теорије и историје књижевности и естетике, а од 1996. године почиње класификација целокупног фонда уз елементарну селекцију. Предметни каталог у електронском облику садржи предметни регистар, тј. регистар одредница и пододредница и именски регистар.

Стручни каталог је оформљен 1931. године и неколико година је коришћена Дјуиева класификација, да би се око 1940. године прешло на систем УДК који се и данас користи. Лисни стручни каталог не садржи упутно-информативни систем. Стручни каталог у електронском облику као и предметни каталог нису доступни корисницима.

Одељење за рад са читаоцима

Библиотека града Београда обавља евидентирање коришћења библиотечке грађе, чиме се омогућава праћење процеса позајмљивања, враћања и резервисања књига и друге библиотечке грађе, као и евидентирање корисника библиотеке на основу базе података о корисницима и коришћењу фондова библиотеке. Библиотечка статистика се води у оквиру аутоматизоване базе и пружа: дневне и периодичне статистичке извештаје везане за број и структуру корисника библиотеке, као и финансијске показатеље и извештаје који су везани за читаност библиотечке грађе по основним УДК групама и категоријама корисника. У 2000. години Библиотека је уписала 13.320 чланова и евидентирала коришћење 442.755 књига.

Завичајно одељење Библиотеке града Београда је смештено на другом спрату зграде у улици Змај Јовиној 1 и једно је од најстаријих и најзначајнијих библиотечких завичајних одељења у нашој земљи. Задатак овог одељења је да прикупља, чува и обрађује савремену и историјску грађу о Београду, као и стару и ретку књигу, рукописе и фотографије. Као посебна организациона јединица дефинисана је тек 70-их година прошлог века, мада је формирање фонда књига о Београду отпочело и пре оснивања саме Библиотеке града Београда.

Збирка службених издања Београдске општине послужила је као основ потоњег завичајног фонда, а затим и одељења. Прикупљање грађе о Београду је започето већ 1931. године, приликом оснивања Библиотеке и Музеја града Београда.

Данас фонд књига о Београду садржи око 20.000 наслова којима је основна тема Београд, или се Београд помиње у неком значајном контексту. Обухваћена су књижевна и научна, наша и страна дела о граду, путописи, зборници докумената, споменице, адресари, годишњаци, календари, дела о привредним, комуналним, урбанистичким и социјалним питањима, издања градских и државних организација. Фонд старе и ретке књиге се састоји из књига које су штампане у Београду до 1918, укупно око 4.000 наслова, и књига штампаних ван Београда, такође до 1918. године, око 3.000 наслова. Завичајно одељење садржи 543 оригинална рукописа, који се састоје од преписке књижевних дела, политичких и историјских списа, судских докумената, аутобиографија и сл. Фонд фотографија садржи преко 2.000 фотографија старог Београда (зграде, кафане, улице, школе, фабрике, болнице итд.) истакнутих личности и значајних догађаја. Стручна делатност Завичајног одељења се у највећој мери заснива на библиографској обради библиотечке грађе, истраживачком и лексикографском раду, на селекцији, обради и формирању стручне документације, као и издавачкој делатности. Библиографски рад овог одељења је драгоцен извор информација. Први том „Грађе за библиографију југословенске и стране књиге о Београду“, објављен 1974. године, садржи око 6.000 именских и предметних одредница. Други том је завршен и припремљен за штампу још 1980. године, али до данас није објављен. Неопходност стварања базе података о Београду, којом би се отворила могућност пружања најразличитијих услуга корисницима, обавезује на што бржа и ефикаснија решења. Године 1980. у Завичајном одељењу је започет пројекат „Лексикон улица Београда“ у коме је обрађено више од 3.000 назива улица, са утврђењем локације и историјатом промена њихових назива. У овом одељењу се обавља предметна обрада новинских чланака као значајних извора за истраживање и проучавање садашњости и прошлости Београда. Основом будућег информационо-документационог центра о Београду сматра се и истраживање музејске и архивске грађе о Београду, започето 1987. године. Завичајно одељење редовно учествује у издавачкој делатности Библиотеке града Београда припремом репринт издања.

Одељење периодике садржи око 25.000 укоричених серијских публикација, 1.200 наслова новина и часописа (845 наслова часописа, остало новине) из области књижевности, психологије, социологије, историје, археологије, географије, технике, медицине, музике, филма, спорта итд. Посебно су значајни вредни наслови периодике из XIX и XX века (Летопис, Бранково коло, Братство, Глас истине, Голуб, Даница, Дело, Зора, Јавор, Нада, Невен, Српски књижевни гласник итд.) који чине петину фонда периодике. Фонд периодике је издвојен 1970-71. године из општег фонда и привремено смештен у ул. Моше Пијаде. Неадекватни услови за смештај периодике и рад овог одељења дуго су представљали велики проблем Библиотеке града Београда. Године 2001. Библиотека града Београда је ангажманом и иницијативом њеног новог управника Јована Радуловића разрешила свој најкрупнији проблем – смештај Одељења периодике. Одељење периодике је пресељено и смештено у простор на Академском (Студентском) тргу бр. 19, где се до тада налазила Библиотека „Ђорђе Јовановић“ и 2002. године је отворено за кориснике.

Ово одељење је у новим просторијама добило адекватне магацинске просторије, читаоницу за дневну штампу, научну читаоницу и канцеларију за обраду. Одељење периодике има следеће каталогe: топографски каталог, штампани азбучни каталог (од 1.035 наслова), каталог рецензија, хронолошки каталог (од 1814-1974), штампани каталог из 19. века (листови и часописи) и аналитички каталог (вођен до 1980). У свом фонду ово одељење чува све најзначајније књижевне наслове из 19. века са целог југословенског подручја, и њен фонд уједно представља непроцењиво културно благо које ова Библиотека поседује.

Фонд серијских публикација није обухваћен аутоматском обрадом и није обрађен према стандарду ISBD (S).

Одељење уметности Библиотеке града Београда настало је 1987. године издвајањем публикација из области уметности из општег фонда. Ово се одељење (као самостална организациона јединица у оквиру Посебних фондова Библиотеке) бави прикупљањем, чувањем и давањем на коришћење публикација из области ликовне уметности (сликарство, вајарство, архитектура и примењена уметност), позоришне уметности, музике, филма и

фотографије, као и популарисањем фонда путем изложби, концерата, предавања и промоција (тј. представљањем нових наслова књижне продукције из области уметности). Целокупан фонд Одељења чини 6.933 наслова из области ликовних уметности, 413 наслова из позоришне уметности, 242 наслова из области музике, 232 наслова из области филма и 133 наслова из области фотографије. Фонд није позајмног типа и срећен је је у оквиру својих области по принципу *numerus signatus*-а у оквиру формата. О свом фонду ово одељење пружа информације на основу ауторског, насловног и стручног каталога. Обзиром на специфичне захтеве корисника овог одељења дефинисана је потреба постојања и предметног каталога. Фонд из области ликовне уметности је најбројнији и чине га монографске и периодичне публикације (одвојено смештене од осталог дела фонда). Музичка збирка садржи 242 наслова монографских публикација и 92 наслова партитура, велики број плоча и касета (још увек необрађени део фонда). Фондови филма, фотографије и позоришта са релативно скромним бројем наслова пружају задовољавајуће услуге својим корисницима.

Дечија одељења „Змај Јован Јовановић“ и „Невен“ Библиотеке града Београда су смештена одвојено, у Хиландарској улици („Невен“) и у Дому Синдиката („Чика Јова Змај“). Одељење „Невен“ је пресељено из ул. Змај Јовине у Хиландарску (кућа Лазе К. Лазаревића) где функционише заједно са библиотеком играчака од септембра 2001. године. Библиотека играчака „Змајева играоница“ која је званично почела са радом 1999. године, затворена је због неадекватних услова и прикључена Одељењу „Невен“ 2001. године. Фонд књига за децу садржи 70.000 публикација, од којих се у Одељењу „Змај Јован Јовановић“ налази око 50.000 публикација а у Одељењу „Невен“ око 20.000. У овом одељењу запослени су радници различитог профила, што доприноси стварању нове концепције у развоју дечјег одељења неговањем нових облика активности. Још од оснивања поклања се велика пажња потребама деце и настоји се да се пробуди дечја креативност и љубав према књизи. Припрема изложби и књижевних сусрета у дечјем одељењу представља један од значајних видова популарисања књиге, и он је у овом одељењу веома заступљен и разноврстан. Разни конкурси (литерарни и ликовни), изложбе дечјих радова, бројне радионице, групне посете вртића, квизови знања, школа креативног писања, само су неки од бројних културно образовних програма и активности овог одељења.

Служба за културно образовне програме Библиотеке града Београда пружа јавности разноврсне типове програма. Предавања, промоције, књижевни сусрети, изложбе, округли столови, обележавање јубилеја и слично, представљају културно-образовне активности овог одељења. Рад ове службе одвија се у непрестаном ангажовању на популарисању књиге, проширивању и продубљивању сарадње са културним и другим институцијама које раде са књигом и утичу на подизање културе читања.

Културно-образовни програми Библиотеке града Београда одвијају се у три наменска простора у згради у Кнез Михајловој: „Римској дворани“, „Вуковој сали“ и читаоници Одељења периодике. Библиотека организује изложбе у атријуму. Учесници књижевних програма су угледни научници, песници, прозаисти, драмски писци, есејисти, књижевни критичари, преводиоци и издавачи.

Служба за издавачку делатност

Библиотека града Београда има развијену издавачку делатност. Библиотека је до сада објавила двадесетак монографских публикација из области културне и друштвене историје Београда, књижевности и библиотекарства. Новине Београдског читалишта излазе од 1991. године и тридесетак бројева колико их је до сада објављено садржи преко 10.000 прилога из области библиотекарства, издаваштва и културе.

Године 2001. Библиотека града Београда је одлучила да 11. јануар буде проглашен за Дан Библиотеке града Београда. У знак сећања на првог управника и једног од оснивача Библиотеке и Музеја општине Београд установљена је награда „Марија Илић-Агапова“, која ће се додељивати најбољем и најуспешнијем библиотекару Београда. Први лауреат ове награде за 2001. годину је Светлана Јанчић, истакнути библиотекар Народне библиотеке Србије.

Библиотека града Београда је са својим развијеним одељењима и службама, богатим фондовима и успешно оствареним задацима и сложеним делатностима најразвијенија позајмна народна библиотека у Србији.

Библиографија

1. Библиотека града Београда : 1931-2002. Београд : Библиотека града Београда, 2002.
2. Дамјановић, Никола. Библиотека града Београда. Годишњак Музеја града Београда, 1954, бр. 1, стр. 367-369.
3. Дурковић-Јакшић, Љубомир. Библиотека града Београда 1928-1945. Београд: Библиотека града Београда, 1995.
4. Ђурђулов, Бранко. Предлог програма развоја Библиотеке града Београда. Библиотекар, год. 21, (1969), бр. 5, стр. 525-647.
5. Илић-Агапова, Марија. Јавне библиотеке. Београд : (б. и.), 1934.
6. Илић-Агапова, Марија. Одабрани радови. Београд : Библиотека града Београда, 2002.
7. Рацковић, Јасмина. Библиотека града Београда 1945-1955. Библиотекар, год. 38, бр. 1-3, стр. 25-34.
8. Рацковић, Јасмина. Кратак преглед развоја Библиотеке града Београда. У: Народна библиотека Србије - Годишњак, 1978.

Напомене

- 1) Ова набавка остварена је: из сопствених извора (чланарине) око 11% набавке, откупом преко Скупштине града Београда 39%, откупом преко Министарства културе око 10%, поклоном индивидуалних дародаваца (читалаца) 16,6%, из других извора (поклони издавача, аутора итд.) 23,7%.
- 2) Према подацима из 2002. године, Библиотека је у регистар уписала 315 библиотека и библиотечких јединица (17 народних, 8 у предузећима, 241 школску и 49 специјалних библиотека).

Резиме

Библиотека града Београда је прва јавна библиотека у Београду, основана 1931. године. Овај рад прати делатност Библиотеке хронолошки, од оснивања до данашњих дана, кроз организациону структуру, фондове и каталоге.

Јасмина Петровић Библиотека града Београда

Резюме

Библиотека града Београда прва јавна библиотека у Београду, основана 1931. године. Овај доклад следи за делатношћу Библиотеке хронолошки, од оснивања до данашњих дана, кроз организациону структуру, фондове и каталоге.

Jasmina Petrović The Belgrade City Library

Summary

Founded in 1931, the Belgrade City Library is the first public Library in Belgrade. This text is following chronologically the activity of the Library, since its foundation to present days, through the organizational structure, holdings and catalogues.